

Róka Enikő

Nacionalizmus és modernizmus

Ernst Lajos gyűjteménye és az Ernst Múzeum

L'Harmattan Kiadó –
Magyar Nemzeti Galéria
Budapest, 2013

Buda Attila

„... ÉLETE ÉS KORA”

Biztos forrásismeret, körültekintő tárgyalás, megbízható következtetések jellemzik Róka Enikő monográfiáját, amely nemcsak a magyar művészettörténet iránt elkötelezettek, hanem jóval szélesebb kör, az értelmiség- és gondolkodástörténet kutatói számára is számtalan újdonsággal szolgál. A szerző ugyanis Ernst Lajos személyiségének és tevékenységének vizsgálata mellett figyelmet fordít arra a társadalmi környezetre, azokra a szellemi késztetésekre és hatásokra is, amelyek a műgyűjtő életét keretezték, elképzeléseit befolyásolták, kollektívja kialakulását elősegítették. Ezáltal az olvasó a kortársak részismereteit meghaladó beavatottságot nyer Ernst ellentmondásos, elismerést és kritikákat egyaránt kiváltó tevékenységébe.

A műgyűjtő-múzeumalapító életútjának eleje és vége szinte ködbevész. Családi viszonyai, az egy generációval idősebbekhez fűződő kapcsolatai hézagosan maradtak az utókorra, felmenői közül valamilyenyire megszólítható képpel csak az apja rendelkezik. S mintha ezt a családi történelmen kívüliséget a személyes életút egymásnak feszülő vonásai is erősítették volna: az a művészeti/históriai elkötelezettség,

amely a pénzügyi racionalitást nehezen respektáló gyűjtőszenvédéllyel párosult, s az a tiszteletreméltó, ám némiképp túlhaladott koncepció, végpontján a meghívott halállal, amely a múlt után a jelenből is kivette. Ami azonban a kettő között volt, önérvényesítés és eladósodás, a nemzeti múlt bővölete és a modern képzőművészet vonzása, az a magyar műgyűjtés, valamint múzeumügy egyik jellegzetes életútjává lett. Ernst az elsők között érzett rá a vázlatok és tanulmányok fő műveket kiegészítő és magyarázó szerepére, s ezzel új szemponttal járult hozzá a művészettörténeti értékelésekhez. Gyűjteménykialakító és kiállításrendező munkássága során sokat tett különböző művészek elismeretéseért, ugyanakkor nem tagadható, hogy művészetfelfogása inkább követő, mint felfedező vagy rendszerező tendenciákból állt.

Róka Enikő Ernst Lajos pályájának és működésének legfontosabb, önmagán túlmutató jellemzői felől közelíti meg tárgyát. Arra kérdez rá, hogyan férhetett meg egymás mellett a heroikussá stilizált nemzeti múlt mint gyűjtési irány a modern művészeti elkötelezettségekkel. Válasza árnyalt, mert körüljárja mindkettő határait: ahogyan a kollektív létrehozója egy-egy műtárgy megváltoztatásával a múltat saját elképzelései szerint alakította volna, s ahogyan megmaradt a „naturalista-impresszionista” elkötelezettség alkotásai mellett. A monográfia, mint Ernst élete is, két nagy részből áll: először a múzeum előtti, majd a megnyitást követő időszak történetét foglalja össze.

Az elkötelezett műgyűjtő, későbbi múzeumtulajdonos életének társadalmi hátterét kezdettől a telítettség szabta meg: a születésekor már évek óta jelentős és növekvő asszimiláció, a (képző)művészek számának gyors növekedése, az eltartásukra szolgáló helyek és alkalmak szűkössége, majd a műtárgyak felvevőpiacának átalakulása. Előbb a kiegyezés után, a századforduló körül az egyes művészeti ágak, látványosan a képzőművészet egyes területein megjelent válságra, majd a világháborút követően egy átalakult piac kényszereire kellett valamilyen választ adnia. Mégpedig úgy, hogy az lehetőleg a társadalmi előremenetelt és elismertséget is visszaigazolja. Eközben konkurens asszimilálódásra vágyókkal, művészekkel vetette össze a sors, és a társadalmi folyamatokat, amelyek bizonyos fokig segítették a pályáját, személyes tulajdonosságai nem mindig előnyére befolyásolták. Örökölt életútja annyiban tipikusnak mondható, hogy a már generációk óta Magyarországon élő felmenői nem sokkal a kiegyezést megelőzően vagy annak hatására foglalkozást váltottak, ami felhalmozó vagyongyarapodást tett lehetővé. Életvitelüket azonban az újabb, a kiegyezés után született nemzedék

saját érvényesüléséhez kevésnek érezte, ezért a művészetek vagy a tudományok felé fordult. Ez jellemezte például a Hatvany család festő vagy irodalmár tagjait is.

Ez a kettősség, a hagyomány és az attól való szabadulás vágya kísérte Ernst Lajost is; tevékenységének az utókor számára nyújtott egyik érdekességét annak ellentmondásossága adja, vagyis az, ahogyan összefüggést látott a historizmus és a modernizmus között. Talán az első az érvényesülés, a második a feltöltődés szerepét töltötte be az életében. Róka Enikő részletesen feltárja a gyűjtemény példáit, bemutatva a nagyszabású magánmecenatúrát és a vele párhuzamos történelmi látomást a dicső múlttól, hiszen a gyűjtő – egy többnemzetiségű országban – átvéve a magyarság öngizoló világképét, csak ami avval kapcsolatos, azt tartotta igazán gyűjtésre alkalmasnak, csak az keltette fel a figyelmét. Rendkívül tanulságosak ebből a szempontból a kötetben látható fényképfelvételek, amelyek mintha egy barokk képerkeskedő üzletét mutatnák: a zsúfoltság kevéssé a műélvezetet, mint inkább a társadalmi presztízs vágyát, az önreprezentációt hivatott szolgálni.

A kötet témái közül igen érdekes az 1890-es évekre megjelenő válság művészettörténeti szemléletű feldolgozása. A kiegyezést követő gazdasági változások az átrendeződés győzteseinek és veszteseinek az életlehetőségeit és életstratégiáját egyaránt átalakították. A hagyomány és az új társadalmi-politikai eszmék, az országon belüli nemzetiségi viszonyok, az eltérő gazdasági és művelődési lehetőségek hozták létre azt az igen differenciált szellemi-politikai környezetet, amely Ernst Lajos műgyűjtő tevékenységét körülfogta. A gazdasági átrétegződés nem kerülte el a belpolitikát sem, és az az érdekes jelenség állt elő, hogy míg az 1903–1906 közötti hazai válságban a protestáns kismemesi Ady Endre – akinek a költészete mérföldkő lett a magyar irodalom történetében – a '67-es viszonyokat megőrizni akaró, átmeneti Fejérváry- (darabont) kormány szószólója volt, addig a feltörekvő, a társadalomba egyenrangúként belépni kívánó zsidó kereskedő fia a magyar historizmus elkötelezettje és támogatója lett, legalábbis részben – magánvéleményét az utókor előtt is eltitkolva.

A kötet második nagyobb szerkezeti egysége az önálló gyűjtemény létrehozásának nehézségeit, valamint annak működését és sorsát tárja fel. Ernst már 1899 végén lépéseket tett egy állandó kiállítás lehetőségének megteremtésére, kedvezményeket nyújtva a fővárosnak, amelytől elképzelésének pártolását várta. Feltételei azonban a kiszemelt épület tulajdonosa számára nem nyújtottak valódi előnyöket, ahogyan a szerző

ezt részletesen bemutatja, így aztán nem is jött létre 1899-ben a tervezett kiállítás. A gyűjtemény azonban a következő években egyre ismeretebb lett, főként szakmai körökben. Az új század első évtizedének végén ezért Ernst saját tőkéből létrehozta a Nagymező utcában a bemutatásra alkalmas épületet, valamint a fenntartást biztosító bérházat – feltehetően tetemes adósságok árán. Róka Enikő részletesen ismerteti a belső tereket, a díszítések programját – nem hallgatva el a kivitelező művészek kritikáját sem Ernst elképzeléseivel szemben. Itt kell megemlíteni, hogy a kötet három különböző időpontban is leírja a kiállítási termeket, ami összevetésre ad alkalmat: látni lehet a berendezés elveinek módosulását, és nyomon követhető a korbeli recepció.

A múzeum 1912 és 1919 közötti kiállítási programja tulajdonképpen kezdettől jelen volt Ernst elképzeléseiben, noha megvalósítására csak a gyűjtemény látogathatósága adott lehetőséget: a múlt és a jelen magyar művészetének együttes, egymás melletti bemutatása. A szerző által „naturalista-impreszionista” összetétellel jellemzett művészek szerepeltek az egyes kiállításokon: Szinyei Merse Pál, Gara Arnold voltak az első bemutatott művészek. A jelentős munkák mellett, mint arról már szó esett, Ernst nagy súlyt fektetett arra, hogy ifjúkori művek, vázlatok, rajzok is helyt kapjanak egy-egy kiállítás képei között. Evvel egyfelől a Szépművészeti Múzeum gyűjteményének kiegészítésére törekedett, másfelől a kiállított életművek behatóbb, elmélyültebb megismerését tette lehetővé. A magyar művészek mellett sorra kerültek a kor divatos külföldi festői is. A gyűjtemény tulajdonosa, a kiállítások szervezője a fenntartásról is gondoskodni kívánt, ezért a műtárgyak egy részét mindig meg is lehetett vásárolni. Mindemellett az egyes kiállításoknak ismeretterjesztő jelleget is adott, amennyiben egy-egy művészettörténész a kiállított – főként külföldi – festőkről felolvasásokat, előadásokat tartott. Az Ernst Lajos által képviselt művészetszemlélet kétséges pontjaira elsősorban a magyar művészi múltat felvonultató kiállítások mutattak rá; Farkas Zoltán számon is kérte az európai kitekintés hiányát, véleménykülönbségünkben az eltérő múltértelmezés figyelhető meg. Szokatlan kiállítási megoldás volt, hogy a festmények egy részét eredetiben, másokat azonban csak fotóként állítottak ki. S ugyancsak érdekes sorok olvashatók a nemzeti jelleg megjelenéséről egy idegen eredetű mester magyar tanítványi köre által.

A következő fejezet kitér a Nagymező utcai épületben rendezett aukciók legfőbb okára: a fenntartás szorító anyagi kényszerére, valamint a világháború kitörését követő lehetőségekre. A korábbi vásárlási

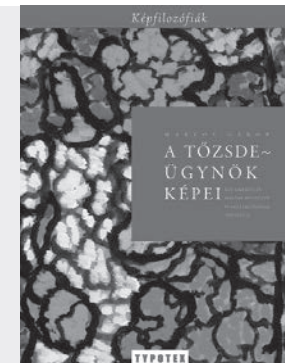
lehetőségek beszűkülése, a háborús konjunktúra, a műgyűjtés iránt érdeklődők körének növekedése a kiállítások és az aukciók váltakozó, folyamatos megrendezését biztosították. Természetesen a gazdasági érdek is szerepet játszott ebben, amit a szerző a fővárosi engedélymegadás körülményeivel érzékeltet. Tanulságosak az apró körülmények, amelyek a bejelentések és a tényleges aukciókon történetek között estek. A rendszeres aukciósorozat, a kísérő katalógusok meghozták a nemzetközi tekintélyt is Ernst Lajos számára. Az árverezésekkel lehetővé vált a műtárgyak cseréje, és a megvételre ajánlott művek legnagyobb része az országban maradt. Üzleti kapcsolatok alakultak ki a műgyűjtő és a múzeumok között is. Másfelől az általános gazdasági válság a műkereskedelemben is éreztette hatását, ráadásul Ernst Lajos gyűjteményének összértéke, gyűjtési szempontjai az I. világháború befejeződésével folyamatosan veszítettek értékükből, elértéktelenedtek. „A millenniumi szellemiségű gyűjtemény szinte változatlan maradt, ám Trianon után új aktualitást nyert. Eredendően azon a kultúrharcos szemléleten alapult, amire a két világháború közötti nacionalista kultúrfőlény ideológiája épült” (178). A múzeum és a kiállítások történetét tulajdonosának haláláig a szerző ugyancsak a kor művészeti eseményeinek tükrében vizsgálja, bevonva a korabeli recepciót, s figyelve arra a szerepre is, amelyet a gyűjtemény betöltött a művészet megújítása, a fiatalság pártolása, a múlt igaz értékeinek tisztelete terén.

A kötetet a korabeli kiállítási katalógusok jegyzéke, valamint egy részletes bibliográfia zárja, amelyek mellé e forrásmunkaként is használható monográfia megérdemelt volna egy névmutatót.

Martos Gábor

A tőzsdeügynök képei
Egy ismeretlen magyar műgyűjtő
és kollekciójának története

Typtex Kiadó
 Budapest, 2014

P. Szathmáry István

MŰGYŰJTŐ A BOMBAZIVATARBAN

Hogy milyen titkokkal teli és a saját furcsa szabályai szerint működő világgént képzeli el a széles közvélemény a műkereskedelem világát, arról az is tanúskodik, hogy Hollywood – mint e széles közvélemény képzeletére egyszerre apelláló és azt tápláló iparág éllovasa – az utóbbi években egymás után kínálta a témát középpontjába állító mozikat kezdve a *Senki többet* című érzelmes thrillertől a *Dől a Monet* bárgyúságain át a *Műkincs vadászok* heroikusan pózoló blöffjéig. És nem kétséges: a műgyűjtés és a műkereskedelem világa valóban számos titkot rejt, s számtalan emberi sors és sorstragédia kötődik hozzájuk – igaz, talán kevésbé hollywoodias fordulatokkal, különösen a mi régióinkban. Kieselbach Tamás, a neves magyar gyűjtő és galerista hosszú ideje szenteli energiája egy részét annak, hogy a magyar művészettörténet kevésbé látható és értékelt alakjai, valamint életművei megkapják az őket megillető figyelmet, kiállítások rendezésén és monográfiák kiadásán keresztül.

Ugyanakkor Kieselbach nemcsak egyes életművek, hanem egykor volt műgyűjtemények fontosságára is igyekszik felhívni a figyelmet. Ebbéli igyekezetében megfelelő partnerre talált a Múzeum Café című nívós szakmai lap szerkesztője, Martos Gábor személyében, aki nem is olyan régen *Egy cápa ára* című, a műkereskedelem és az aukciók világának működését elemző munkájával hívta fel magára a figyelmet.